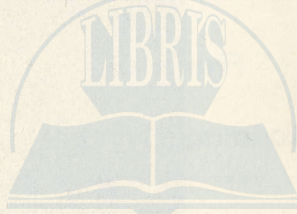

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*
Tehnoredactor: *Rodica Boacă*

© 2016 Editura Paideia
Piața Unirii nr. 1, sector 3
București, România
tel.: 021.316.82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

*Lucrare apărută cu sprijinul KaRo Servicii de
Asigurare – Broker de asigurare-reasigurare*

ISBN 978-606-748-126-6

ANDRA PANDURU

Frumosul Istoria unui concept

paideia

îngrijită de Leonardo Amoroso, Riv.di est. 3/
1996

Garelli, Gianluca, recenzie la *Panseri sul'imitazione*
de J.J.Winckelmann, Riv. di estetica 44-45/2-
3/1993

Gill, Christopher, recenzie la *Image of Excellence:
Plato's Critique of the Arts* de Christopher
Janaway, B.J.A. 37/4/1997

Griffero, Tonino, recenzie la *La bellezza* de Stefano
Zecchi, Riv. di estetica 38/2/1991

Hyman, John, recenzie la *Art and Representation*
de John Willats, B.J.A. 39/2/1999

Lyas, Colin, recenzie la *Real Beauty* de Eddy M.
Zemach, B.J.A. 38/4/1997

McAldoo, Nick, recenzie la *The Aesthetic Attitude*
de David E.W. Fenner B.J.A. 37/4/1997

Schalow, Frank, recenzie la *Systematic Aesthetics*
de Richard Dien Winfield, B.J.A. 39/3/1999

Soetje, Elena, recenzie la *Fenomenologie e
interpretazione* de E. Nicoletti Riv. di estetica
38/2/1991

Stella, Gloria, recenzie la *Lo spirituale nell'arte* de
W. Kandinsky, Riv.di estetica 44-45/2-3/1993

Cuprins

Introducere 5

PARTEA I. Evoluția conceptului de frumos

în estetica europeană 11

Frumosul în concepția gânditorilor antici 13

Perioada preestetică a frumosului 13

Platon 16

Aristotel 34

Plotin 40

Frumosul la creștini 51

Conceptul de frumos în Renaștere 64

Marea dilemă a secolelor al XVII-lea

și al XVIII-lea 79

Importanța Franței în gândirea
europeană 79

Aportul gândirii engleze în aprecierea
frumosului 92

Conceptul de frumos în gândirea
germană prekantiană 102

Îndepărtarea de vechea înțelegere
a frumosului 113

Frumosul urmărit din perspectiva
sistemelor filosofice postkantene 125

Modificările conceptului de frumos

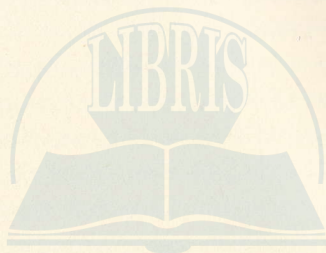
în secolul al XIX-lea 134

Permanență și absență în abordarea conceptului de frumos	149
---	-----

PARTEA a II-a. Despre dihotomia

„frumos natural – frumos artistic”	175
Frumosul în natură și în artă la vechii greci	177
Platon și predecesorii săi	177
Aristotel	185
Plotin	192
Raportul între frumosul natura și cel artistic în concepția creștină	198
Arta și natura în Renaștere	209
Debutul superiorității frumosului artistic	226
Clasic, neoclasic și baroc	240
Grecia antică – model al esteticii germane	247
Immanuel Kant	253
Conceptiile germane postkantene	263
Situații semnificative întâlnite în secolul al XIX-lea	275
Ezitățile secolului XX	286
Concluzii	299
Note – partea I	303
Note – partea a II-a	314
Bibliografie	321

Forța frumosului constă în puterea de a evoca perfecțiunea absolută. Frumosul artistic este considerat cristalizare a frumosului natural, pentru că arta conferă formă și stabilitate frumuseții mobile a regnului vegetal. Frumosul din natură, cu armonia formei specifică structurilor cristaline simple, dar și domeniului vegetal și configurației lumii animale, se desăvârșește prin stabilitatea formei atemporale a artei. Prin urmare, arta nu este evadare din realitate, ci o integrare în ea.

PARTea I

Frumosul în concepția gânditorilor antici

Perioada preestetică a frumosului

În Antichitate nu există o ramură specifică dedicată experienței frumosului ca atitudine distinctă, dar există o serie de preocupări care vor face din filosofia lui Pitagora și a lui Platon o adevărată estetică.

La început frumosul este privit ca o proprietate conținută în obiect, ceea ce preocupă este frumusețea exterioară. Frumos este ceea ce vedem, este ceea ce ne apare în fața ochilor. Este o frumusețe exterioară care se poate referi la culoare, formă, expresie sau morală. Hesiod descrie frumusețea feminină ca pe un *kalon kakon* – un rău frumos, relația frumos-bine nefiind încă definită. Această frumusețe este delimitată de linia ondulată, de o linie care răspunde mișcărilor naturale ale ochiului. Este linia cu care grecii sunt obișnuiți, vecinătatea mării fiind cea care-i influențează – o linie frumoasă pe care o vom reîntâlni mult mai târziu la Hogarth. Pentru Homer, ca și pentru Hesiod, sursa frumosului este natura, dar dacă Hesiod are ca sursă corpul feminin în descrierea frumosului, pentru Homer sursa este frumusețea masculină. Și astfel, o dată cu descrierea pe care i-o face Homer lui Ahile, asistăm la nașterea

protoesteticii. Frumusețea masculină este însoțită aproape întotdeauna de forță și bunătate – Ahile este un om frumos, dar și puternic și curajos. Frumusețea masculină este asociată cu bunătatea, *kalos* conține pe lângă frumos, binele și utilul, rar fiind tratate separat de etică sau metafizică. Hesiod a întrevăzut raportul bine-frumos, a luat în considerare binele ca echivalent al utilului. Se întrevede astfel *kalocagathia*, conceptul antic începe să apară la Sofocle, Antigona fiind încarnarea lui. Binele și frumosul sunt amândouă obiecte ale dorinței, ale nostalgiei. Odată cu asocierea celor două noțiuni apare și prima antinomie între bine și frumos, dacă binele este mediat și util (prima accepțiune a cuvântului „bine” la greci fiind utilul), frumosul este imediat, unic.

În cele trei mari școli lirice – eroică, erotică și elegiacă – frumusețea morală ia locul frumuseții corporale, treptat făcându-și apariția și frumusețea spirituală. Frumusețea individualizată se interiorizează și se spiritualizează, asistăm la momentul deplasării interesului dinspre frumusețea exterioară spre cea interioară, așa își face loc identitatea frumos-bine. Evoluția conceptului va avea rezonanță în dialogurile lui Platon, în *Banchetul* în special.

Filosofia infinitului a Școlii din Milet, completată de sistemul metafizic bazat pe elemente al Școlii ioniene (cu principiile sale primare: apă, pământ, cer, foc), alături de deplasarea preocupării de la frumosul exterior spre cel interior, creează premisele apariției concepțiilor pitagoreico-platonice.

Cu o viață descrisă mai curând imaginară decât reală, cu o educație intelectuală axată pe matematică (educație de origine egipteană potrivit lui Herodot), cu trei tratate autentice *Despre*

educație, Despre politică, Despre natură care ne parvin prin intermediari și despre care „unii lipsiți de seriozitate” (2) insistă că nu ar fi existat, false sau falsificate, oricum cu o situație incertă, își face apariția Pitagora și o dată cu el o întreagă școală care va influența evoluția filosofiei, implicit pe cea a esteticii. Întreaga filosofie a lui Pitagora este o estetică, numărul stă la baza a tot ceea ce există, natura fiind determinată de proporții numerice și de legi raționale. În concepția lui Pitagora, număr înseamnă lucru cu o existență reală. Este perioada de glorie a formalismului, în care numărul și măsura sunt niște abstracții rafinate și raționale, totul este făcut din număr, dar prototipuri ca Ideile lui Platon nu și-au făcut încă apariția. Natura lucrează după număr, adică după măsuri determinate, în acord cu maxima care ne-a rămas de la Pitagora: „prin orice mijloc se cuvine să alungăm (...) lipsa de măsură”. Tot ceea ce este măsură și armonie se datorează rațiunii, inteligenței și vieții. Pitagora consideră că există trei categorii demne de cercetat – prima categorie – ceea ce este nobil și frumos, a doua categorie – ceea ce este folositor vieții și o a treia – ceea ce este plăcut (fiind vorba de plăceri în acord cu armoniile muzicale). Apare aici o estetică virtuală, latentă, un fel de mistică științifică în care muzica și matematica sunt strâns legate.

Pitagora conferă pentru prima dată numele de cosmos universului ca armonie „natura în cosmos armonic se îmbinăv (3). Totul este armonie, iar armonia înseamnă unitate în varietate și acordul celor discordante, la fel și sufletul „este un acord armonic” (4). Philolaos pune în evidență faptul că „doctrina lui consideră că toate se întâmplă cu necesitate și prin armonie” (5). Armonia este forma

prin care se actualizează legea cauzalității, în timp ce principiul determinist immanent este necesitatea. Armonia a fost necesară pentru realizarea cosmosului, „cosmosul se desăvârșește ca Unu prin acordul contrariilor” (6). În acest fel Pitagora anticipează noțiunea de univers. Unu, monada, este începutul tuturor lucrurilor, desăvârșirea lor rămânând decadei ca formă ideală „modelatoare a efectelor cosmice” (7), temelia universului. Dedus din raționamente matematice, orientat spre contemplarea naturii universului, logosul are cu natura o anumită afinitate „în virtutea principiului natural că similarul este perceput de similar” (8). Și astfel abstracția se estetizează.

Modificate sau nu, o parte din concepțiile lui Pitagora vor fi reîntâlnite la Platon prin: 1) formalism, număr și măsură, figurile și perfecțiunile geometrice (influență evidentă în Timaios), 2) teoria sufletului armonic care la Platon ia o formă morală, 3) teoria ideilor și splendoarea modelelor, 4) participarea și imitarea numerelor de către lucruri.

Platon

La polul opus formalismului pitagoreic stă frumosul antiformalist al lui Socrate. El orientează frumosul spre perfect și final, printr-o metodă care este aproape o metodă sociologică a testelor – o metodă a alegerii și a statisticii din moment ce „alegem și votăm” (9). Nelăsând nimic scris, viața și opera îi pot fi reconstituite datorită dialogurilor lui Platon. Socratismul este identificat cu platonismul din cauza personalității lui Socrate și a învățăturilor lui cunoscute prin mărturia unor discipoli ca Platon și Xenofon, motiv pentru care

analiza dialogurilor oferă implicit și o analiză a concepțiilor lui Socrate, ca interlocutor constant întâlnit pe parcursul dialogurilor.

Cele douăzeci și opt de dialoguri, operă scrisă de Platon și păstrată, sunt transmise prin copii grecești și latine. Copiile grecești cele mai vechi datează din secolul al IX-lea bizantin, cele în limba latină fiind mult mai târzii.

Platon nu a scris o estetică, dar întreaga sa metafizică este o estetică. Frumosul care înseamnă proporție, ritm, armonie, este o frumusețe înrudită cu rațiunea și care poate fi înțeleasă de către ea. Această concepție a lui Platon domină întreaga estetică greacă. Odată cu interiorizarea frumuseții exterioare apare ceea ce va domina platonismul și metafizica europeană: existența dedublată, pe de o parte lumea inteligibilului, a spiritului, a suprasensibilului, a ideilor eterne, arhetipuri a tot ceea ce există, o lume care poate fi înțeleasă doar prin rațiune, și o a doua lume – cea a sensibilului, a aparențelor, a obiectelor concrete percepute prin intermediul simțurilor. Specifică lui Platon este orientarea spre lumea suprasensibilă, spre o cunoaștere prin gândire a ceea ce este în sine și pentru sine. Filosofia lui va avea o importantă influență asupra epocilor ulterioare, după cum considera și Hegel. Conceptul de frumos apare într-un număr mare de dialoguri, dar nu există în concepția lui Platon o semnificație unică, varietatea lasă loc disponibilității pentru diverse tipuri de discurs. Pentru prima dată în istoria gândirii, noțiunea de frumos atinge o dimensiune filosofică. Platon substanțializează calitatea, Frumosul în sine este totdeauna frumos, este frumos ca idee; identificarea frumosului cu obiectul (pe parcursul dialogurilor) nefiind decât o concesie care facilitează